

Uluslararası İnsan Hakları Hukukunda, Ulusötesi Şirketlerin ve Diğer Ticari Teşebbüslerin Faaliyetlerini Düzenleyen Hukuken Bağlayıcı Belge'nin İkinci Kez Gözden Geçirilmiş Taslağı'nın Türkçe Çevirisi* ve Taslağa İlişkin Genel Bir Yorum

The Turkish Translation of Second Revised Draft of Legally Binding Instrument to Regulate, in International Human Rights Law, the Activities of Transnational Corporations and Other Business Enterprises and A General Comment Regarding Draft

Betül Karagedik**

GİRİŞ

Buna (Hukuken Bağlayıcı Belge'ye) Taraf Devletler,

Birleşmiş Milletler Şartı'nın ilke ve amaçlarını yeniden onaylayarak;

Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen dokuz temel Uluslararası İnsan Hakları Belgesini ve Uluslararası Çalışma Örgütü tarafından kabul edilen sekiz temel Sözleşmeyi anımsayarak;

Evrinsel İnsan Hakları Bildirgesi ile birlikte Kalkınma Hakkına Dair Bildirge'yi, Viyana Bildirgesi ve Eylem Programı'nı, Durban Bildirgesi ve Eylem Programı'nı, BM İnsan Hakları Savunucuları Bildirgesi'ni, Yerli Halkların Haklarına İlişkin BM Bildirgesi'ni, ILO'nun 190 Sayılı Çalışma Yaşamında Şiddet ve Tacizin Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşmesi'ni de anımsayarak ve ayrıca 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi ile birlikte uluslararası alanda kabul edilmiş insan hakları ile ilgili diğer bildireleri anımsayarak;

* Open-ended intergovernmental working group on transnational corporations and other business enterprises with respect human rights, Second Revised Draft legally binding instrument to regulate, in international human rights law, the activities of transnational corporations and other business enterprises (2020) <https://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/WGTransCorp/Session6/OEIGWG_Chair-Rapporteur_second_revised_draft_LBI_on_TNCs_and_OBEs_with_respect_to_Human_Rights.pdf> Erişim Tarihi 24.03.2021.

** Sorumlu Yazar: Betül Karagedik (Arş. Gör.), Galatasaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, Türkiye.
E-posta: bkaragedik@gsu.edu.tr ORCID: 0000-0002-5092-7504

Atrf: Karagedik B, "Uluslararası İnsan Hakları Hukukunda, Ulusötesi Şirketlerin ve Diğer Ticari Teşebbüslerin Faaliyetlerini Düzenleyen Hukuken Bağlayıcı Belge'nin İkinci Kez Gözden Geçirilmiş Taslağı'nın Türkçe Çevirisi* ve Taslağa İlişkin Genel Bir Yorum" (2021) 41(2) PPIL 1017. <https://doi.org/10.26650/ppil.2021.41.2.895538>

Temel insan haklarını ve insan onurunu ve insan değerini, erkeğin ve kadının eşit haklarını ve daha geniş bir özgürlük içinde sosyal ilerlemeyi ve daha iyi yaşam standartlarını teşvik etme gerekliliğini andlaşmalardan ve Birleşmiş Milletler Şartı'nda yer alan uluslararası hukukun diğer kaynaklarından doğan yükümlülüklerle saygı duyarak yeniden onaylayarak;

Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi'nde belirtildiği gibi herkesin hak ve özgürlüklerini Birleşmiş Milletler'in amaç ve ilkeleri ile uyumlu olarak tamamen gerçekleştirebildiği bir sosyal ve uluslararası düzene sahip olma hakkını vurgulayarak;

Tüm insan haklarının evrensel, bölünemez, birbiriyle bağımlı, birbiriyle ilişkili, devredilemez, eşit ve ayrımcı olmadığını yeniden onaylayarak;

Ayrımcılık yapmama, katılım ve kapsayıcılık hakları da dahil olmak üzere, uluslararası insan hakları hukuku veya uluslararası insancıl hukukun ihlalleri durumunda herkesin etkili ve eşit olarak adalete ve çözüm yoluna erişime sahip olma hakkını gözeterek;

İnsan haklarına ve temel özgürlüklere saygı gösterme ve bunları koruma, gerçekleştirme ve geliştirmeye dair birincil yükümlülüğün Devlete ait olduğunu ve Devletlerin topraklarında veya yargı yetkilerinde olan, veya başka türlü onların denetimleri altında olan, ticari teşebbüsler de dahil olmak üzere, üçüncü kişiler tarafından işlenen insan hakları ihlaline karşı koruma sağlaması ve uluslararası insan hakları hukukuna saygı gösterilmesini ve uluslararası insan hakları hukukunun uygulanmasını temin etmesi gerektiğini vurgulayarak;

Özellikle ırk, cinsiyet, dil veya din ayrımı gözetilmeksizin herkesin insan haklarına ve temel özgürlüklerine evrensel olarak saygı gösterilmesi ve riayet edilmesi dahil olmak üzere, Birleşmiş Milletler Şartı'nın uluslararası iş birliğine ilişkin 55. ve 56. maddelerini anımsayarak;

Birleşmiş Milletler Şartı'nın 2. maddesinde belirtildiği gibi, devletlerin egemen eşitliği, uyuşmazlıkların barışçıl yollarla çözülmesi ve devletlerin toprak bütünlüğü ile siyasal bağımsızlıklarının korunması ilkelerini gözeterek;

Tüm ticari teşebbüslerin ilgili uluslararası standartlara ve anlaşmalara uygun olarak işçi haklarını ve çevre ve sağlık standartlarını koruyarak artan bir verimlilik, kapsayıcı ekonomik büyüme ve istihdam yaratma yoluyla sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasını teşvik etme kapasitesine sahip olduğunu onaylayarak;

Büyükliklerine, sektörlerine, konumlarına, operasyonel bağlarına, sahipliklerine ve yapılarına bakılmaksızın, bütün ticari teşebbüslerin kendi faaliyetlerinden dolayı

insan hakları ihlallerine yol açmaktan veya ihlallerde payı olmaktan kaçınma ve mezkûr ihlaller ortaya çıktığında onları ele alma ve iş ilişkisi içinde buldukları şirketlerin faaliyetleri, ürünleri veya hizmetleri ile doğrudan bağlantılı insan hakları ihlallerini önleme veya azaltma da dahil olmak üzere, bütün insan haklarına saygı duyma sorumluluğuna sahip olduğunun altını çizerek;

Sivil toplum aktörlerinin ve insan hakları savunucularının, ticari teşebbüslerin insan haklarına saygı göstermesini teşvik etmede ve iş dünyası ile bağlantılı insan hakları ihlallerini önlemede, azaltmada ve bu ihlallere karşı etkili çözüm yolu aramada önemli ve meşru bir role sahip olduğunu belirterek;

İş dünyası ile bağlantılı insan hakları ihlallerinin kadınlar ve kız çocukları, çocuklar, yerli halklar, engelliler, göçmenler, mülteciler ve hassas durumdaki diğer kişiler üzerindeki belirgin ve orantısız etkisi ile birlikte farklı hak sahiplerinin spesifik koşullarını ve kırılganlıklarını dikkate alan bir iş dünyası ve insan hakları perspektifine olan ihtiyacı kabul ederek;

Devletlerin ve ticari teşebbüslerin tüm önlemlerine, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi, Pekin Bildirgesi ve Eylem Platformu ve diğer ilgili uluslararası standartlara uygun olarak bir toplumsal cinsiyet perspektifini dahil etmeleri gerekliliğini belirterek;

İnsan Hakları Komisyonu ve İnsan Hakları Konseyi tarafından ulusötesi şirketlerin ve diğer ticari teşebbüslerin insan haklarına ilişkin sorumlulukları konusunda yürütülen tüm çalışmaları ve özellikle 26/9 Sayılı Karar dahil olmak üzere, önceki tüm ilgili İnsan Hakları Konseyi kararlarını dikkate alarak;

İş Dünyası ve İnsan Haklarına Dair Rehber İlkeler: Birleşmiş Milletler “Koruma, Saygı Gösterme ve Çözüm Üretme” Çerçevesinin Uygulanması’nın, bu bağlamda oynadığı rolü kaydederek

Uluslararası Çalışma Örgütü Çok Uluslu Şirketler ve Sosyal Politikaya İlişkin İlkeler Üç Taraflı Bildirgesi’ni de kaydederek;

Devletlerin iş dünyası ile bağlantılı insan hakları ihlallerine ilişkin yükümlülüklerinin ve ticari teşebbüslerin bu bağlamdaki sorumluluklarının etkili bir şekilde uygulanmasını açıklığa kavuşturmayı ve kolaylaştırmayı arzu ederek;

Aşağıdaki hususlarda anlaşmışlardır:

Bölüm I

Madde 1. Tanımlar

İşbu hukuken bağlayıcı belgenin uygulanması bakımından:

1. “Mağdur”, fiziksel veya zihinsel incinme, duygusal ıstırap veya ekonomik kayıp veya insan haklarının önemli ölçüde ihlal edilmesi de dahil olmak üzere, iş faaliyetleri kapsamındaki fiiller veya ihmaller yoluyla insan hakları ihlali teşkil eden bir zarara bireysel veya toplu olarak uğrayan herhangi bir kişi veya kişi grubunu ifade eder. “Mağdur” terimi aynı zamanda doğrudan mağdurun yakın aile üyelerini veya bakmakla yükümlü olduğu kişileri ve zor durumdaki mağdurlara yardım etmek veya mağduriyeti önlemek için müdahalede bulunurken zarara uğrayan kişileri de içerir. Kişi, insan hakları ihlalinin işleyen kimliğinin tespit edilmesine, yakalanmasına, yargılanmasına veya mahkum edilmesine bakılmaksızın mağdur olarak kabul edilecektir.
2. “İnsan hakları ihlali”, herhangi bir kişiye veya kişi grubuna bir ticari teşebbüs tarafından, iş faaliyetleri kapsamındaki fiilleri veya ihmalleri yoluyla, çevre hakları da dahil olmak üzere, uluslararası alanda kabul edilmiş insan haklarından ve temel özgürlüklerden tam olarak yararlanmasını engelleyecek şekilde verilen herhangi bir zarar anlamına gelir.
3. “İş faaliyetleri”, bir gerçek kişi veya tüzel kişi tarafından yürütülen devlet iktisadi teşekkülleri, ulusötesi şirketler, diğer ticari teşebbüsler ve ortak girişimler dahil olmak üzere, bir gerçek kişi veya tüzel kişi tarafından yürütülen kâr amaçlı ekonomik veya diğer faaliyetler anlamına gelir. Bu, elektronik yollarla yürütülen faaliyetleri de içerecektir.
4. Ulusötesi niteliği haiz iş faaliyetleri, aşağıdaki durumlarda, bu maddenin üçüncü fıkrasında tanımlanan bir iş faaliyeti anlamına gelir:
 - a Birden fazla yargı yetkisinde yahut Devlette yürütüldüğünde; veya
 - b Bir Devlette yürütülmesine rağmen herhangi bir iş ilişkisi aracılığıyla hazırlanması, planlanması, yönetimi, denetimi, tasarımı, işlenmesi, imalatı, depolanması veya dağıtımını önemli ölçüde başka bir Devlette gerçekleştiğinde; veya
 - c Bir Devlette yürütülmesine rağmen başka bir Devlette önemli ölçüde etkiye sahip olduğunda.
5. “İş ilişkisi”, iştirakler, bağlı kuruluşlar, acenteler, tedarikçiler, ortaklıklar, ortak girişim, yararlanma hakkı [*beneficial proprietorship*] veya devletin

ulusal hukukunda öngörülen herhangi başka bir yapı yahut sözleşmesel ilişki aracılığıyla yürütülen faaliyetler ve elektronik yollarla yürütülen faaliyetler de dahil olmak üzere, iş faaliyetlerini yürütmek için gerçek kişiler veya tüzel kişiler arasında kurulan herhangi bir ilişkiyi ifade eder.

6. “Bölgesel Entegrasyon Kuruluşu”, belirli bir bölgenin egemen Devletlerinin oluşturduğu ve onun üye Devletlerinin bunun (Hukuken Bağlayıcı Belge’nin) kapsamındaki konulara ilişkin yetkilerini devretmiş olduğu bir kuruluş anlamına gelir. Bu kuruluşlar, resmi onay veya katılım belgelerinde, bunun (Hukuken Bağlayıcı Belge’nin) kapsamındaki konulara ilişkin yetki düzeylerini beyan edecek ve daha sonra bu yetkide önemli bir değişiklik olması durumunda depo makamına bilgi vereceklerdir.

Madde 2. Amaç

1. Bunun (Hukuken Bağlayıcı Belge’nin) amacı:
 - a. Devletlerin iş faaliyetleri kapsamındaki insan haklarına saygı gösterme ve bunları koruma ve geliştirmeye ilişkin yükümlülüklerinin yanı sıra ticari teşebbüslerin de bu konudaki sorumluluklarının etkili bir şekilde uygulanmasını açıklığa kavuşturmak ve kolaylaştırmak;
 - b. İş faaliyetleri kapsamındaki insan hakları ihlallerinin meydana gelmesini önlemek;
 - c. Mezkûr iş faaliyetleri kapsamındaki insan hakları ihlalleri mağdurları için adalete ve etkili çözüm yoluna erişimi sağlamak;
 - d. İş faaliyetleri kapsamındaki insan hakları ihlallerini önlemek ve bu ihlallerin mağdurları için adalete ve etkili çözüm yoluna erişimi temin etmek için karşılıklı yasal yardımı ve uluslararası iş birliğini kolaylaştırmak ve güçlendirmek.

Madde 3. Kapsam

1. Aksi belirtilmedikçe, bu (Hukuken Bağlayıcı Belge), ulusötesi şirketler ve ulusötesi niteliği haiz iş faaliyetleri yürüten diğer ticari teşebbüslerle birlikte, ancak bunlarla sınırlı olmamak üzere, tüm ticari teşebbüsler için geçerli olacaktır.
2. Yukarıdaki madde 3.1’e bakılmaksızın, Taraf Devletler, bunun (Hukuken Bağlayıcı Belge’nin) kapsamında ticari teşebbüsler için önleme yükümlülükleri düzenlerken ticari teşebbüslerin bu yükümlülükleri, onların büyüklükleri,

sektörleri, operasyonel bağlamları ve insan hakları üzerindeki etkilerinin ciddiyeti ile orantılı olarak nasıl yerine getireceklerini farklılaştırmak için ayrımcı olmayan bir temeli hukuklarında tesis edebilirler.

3. Bu (Hukuken Bağlayıcı Belge), Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi'nden, bir devletin taraf olduğu herhangi bir çekirdek uluslararası insan hakları andlaşmasından ve temel ILO sözleşmesinden ve uluslararası teamül hukukundan doğan uluslararası alanda kabul edilmiş tüm insan haklarını ve temel özgürlükleri kapsayacaktır.

Bölüm II

Madde 4. Mağdurların Hakları

1. İş faaliyetleri kapsamındaki insan hakları ihlallerinin mağdurları, uluslararası alanda kabul edilmiş tüm insan haklarından ve temel özgürlüklerden yararlanacaktır.
2. Yukarıdaki fıkraya halel getirmeksizin:
 - a. Mağdurlara merhametle [*with humanity*] muamele edilecek ve onların onurlarına ve insan haklarına saygı duyulacak ve onların güvenliği, fiziksel ve psikolojik sağlıkları ve mahremiyetleri sağlanacaktır;
 - b. Mağdurların yaşam hakkı, kişisel bütünlük hakkı, düşünce ve ifade özgürlüğü, barışçıl toplanma ve örgütlenme hakkı ve serbest dolaşım hakkı güvence altına alınacaktır;
 - c. Mağdurların buna (Hukuken Bağlayıcı Belge'ye) ve uluslararası hukuka göre eski haline getirme, tazminat, iyileştirme, ifa, tekrarlamama garantileri, tedbir kararı, çevre ıslahı, ekolojik restorasyon gibi adil, uygun, etkili, hızlı ve ayrımcı olmayan bir şekilde adalete ve etkili çözüm yoluna erişim hakkı güvence altına alınacaktır;
 - d. Mağdurların Taraf Devletlerin mahkemelerine ve yargısal olmayan şikâyet mekanizmalarına, uygun davalarda bir vekilin aracılığı veya toplu dava yolu da dahil olmak üzere, talepte bulunma hakkı güvence altına alınacaktır;
 - e. Mağdurlar, cinsiyete duyarlı olan, uygun koruma ve destek hizmetlerinin aracılığı da dahil olmak üzere, etkili çözüm yoluna erişime yönelik olan işlemler boyunca, herhangi bir işlem başlatılmadan önce, işlem süresince veya işlemten sonra, mahremiyetlerine yasa dışı bir müdahaleden ve korkutmadan ve misillemeden ve ayrıca yeniden mağdur edilmekten korunacaklardır;

- f. Mağdurların etkili çözüm yolunun takibi ile ilgili bilgilere ve yasal yardıma erişimi güvence altına alınacaktır; ve
 - g. Mağdurların, özellikle ulusötesi niteliği haiz iş dünyası ile bağlantılı insan hakları ihlalleri durumlarında, etkili çözüm yoluna erişimini kolaylaştırmak için uygun diplomatik yollara ve konsolosluk yollarına erişimi güvence altına alınacaktır.
3. Bu hükümdeki hiçbir şey, mağdurların veya diğer bireylerin uluslararası hukuk veya ulusal hukuk kapsamındaki insan haklarının daha yüksek düzeyde tanınmasını ve korunmasını azaltacak şekilde yorumlanamaz.

Madde 5. Mağdurların Korunması

1. Taraf Devletler; mağdurları, onların vekillerini, ailelerini ve tanıklarını, onların insan haklarına ve temel özgürlüklerine yönelik yasa dışı herhangi bir müdahaleden koruyacaklardır. Bu koruma, onların etkili çözüm yoluna erişim sağlamak için herhangi bir işlem başlatmadan öncesini, işlem süresindeki müddeti ve işlemden sonrasını da kapsayacaktır.
2. Taraf Devletler, insan haklarını ve çevreyi destekleyen ve savunan kişiler, gruplar ve kuruluşlar için, insan haklarını herhangi bir tehditten, korkutmadan, şiddetten veya güvensizlikten uzak bir şekilde kullanabildikleri güvenli ve elverişli bir ortamı güvence altına almak için uygun ve etkili tedbirleri alacaklardır.
3. Taraf Devletler, bunun (Hukuken Bağlayıcı Belge'nin) kapsamındaki bütün insan hakları ihlallerini etkili, hızlı, kapsamlı ve tarafsız bir şekilde soruşturacaklardır ve uygun olan hallerde, sorumlu bulunan gerçek kişilere veya tüzel kişilere karşı, ulusal hukuka ve uluslararası hukuka uygun olarak işlem yapacaklardır.

Madde 6. Önleme

1. Taraf Devletler, ulusötesi niteliği haiz olanlar dahil olmak üzere, kendi topraklarında veya yargı yetkilerinde olan tüm ticari teşebbüslerin faaliyetlerini etkili bir şekilde düzenleyeceklerdir. Devletler, bu amaçla, ulusötesi şirketler veya ulusötesi niteliği haiz iş faaliyetleri yürüten diğer ticari teşebbüslerle birlikte ancak bunlarla sınırlı olmamak üzere, onların topraklarında veya yargı yetkilerinde olan veya başka türlü denetimleri altında bulunan ticari teşebbüslerin, uluslararası alanda kabul edilmiş bütün insan haklarına saygı duymasını ve faaliyetleri sırasındaki insan hakları ihlallerini önlemesini veya azaltmasını sağlamak için gerekli tüm yasal tedbirleri ve politika önlemlerini alacaklardır.

2. Madde 6.1'in amacına uygun olarak, Taraf Devletler, ticari teşebbüslerin büyüklüğü, insan hakları üzerinde ciddi etkiler doğurma riskleri ve faaliyetlerinin mahiyeti ve bağlamı ile orantılı olarak onların insan haklarına ilişkin özen yükümlülüğünü aşağıdaki şekilde üstlenmesini zorunlu kılacaklardır:
 - a. Kendi iş faaliyetlerinden veya iş ilişkilerinden kaynaklanabilecek mevcut veya potansiyel insan hakları ihlallerini tespit etmek ve değerlendirmek;
 - b. İş ilişkilerindeki insan hakları ihlalleri de dahil olmak üzere, tespit edilen mevcut veya potansiyel insan hakları ihlallerini etkili bir şekilde önlemek ve azaltmak için uygun önlemleri almak;
 - c. İş ilişkilerindeki insan hakları ihlalleri de dahil olmak üzere, insan hakları ihlallerini önlemeye ve azaltmaya ilişkin tedbirlerinin etkililiğini izlemek;
 - d. İş ilişkilerindeki faaliyetleri de dahil olmak üzere faaliyetlerinden kaynaklanabilecek mevcut veya potansiyel insan hakları ihlallerini, politikaları ve önlemleri aracılığıyla nasıl ele aldıklarını açıklamak için paydaşlarla, özellikle etkilenmiş yahut potansiyel olarak etkilenen kişilerle, düzenli olarak ve ulaşılabilir bir şekilde iletişim kurmak.
3. Taraf Devletler, ticari teşebbüsler tarafından madde 6.2 kapsamında üstlenilen insan haklarına ilişkin özen yükümlülüğü önlemlerinin aşağıdakileri içermesini temin edeceklerdir:
 - a. Faaliyetleri boyunca düzenli olarak çevre ve insan hakları etki değerlendirmeleri yapmak;
 - b. Potansiyel olarak etkilenen kadınlar ve kadın örgütleriyle istişare içinde, kadınların ve kız çocuklarının yaşadıkları farklılaşmış riskleri ve etkileri tespit etmek ve ele almak için insan haklarına ilişkin özen yükümlülüğü sürecinin tüm aşamalarına toplumsal cinsiyet perspektifini dahil etmek;
 - c. Kadınlar, çocuklar, engelliler, yerli halklar, göçmenler, mülteciler, ülkesinde yerinden edilmiş kişiler ve işgal veya çatışma bölgelerinde korunan nüfuslar gibi iş dünyası ile bağlantılı insan hakları ihlalleri riskiyle yüksek olarak karşı karşıya olanlara özel ilgi göstererek iş faaliyetlerinden dolayı insan hakları potansiyel olarak etkilenen kişi veya topluluklarla ve diğer ilgili paydaşlarla anlamlı istişarelerde bulunmak;
 - d. Yerli halklarla istişarelerin, uluslararası alanda kabul edilmiş olan özgür, önceden ve bilgilendirilmiş rıza standartlarına uygun olarak yürütülmesini temin etmek;

- e. İş ilişkilerindeki faaliyetleri de dahil olmak üzere, faaliyetleri boyunca grup yapıları ve tedarikçiler ile birlikte insan hakları, işçi hakları ve çevre standartları ile ilgili politikalar, riskler, sonuçlar ve göstergeler hakkındaki bilgiyi de kapsayarak, mali olmayan konular hakkında kamuya açık ve periyodik olarak raporlama yapmak;
 - f. Uygun görüldüğü şekilde, insan haklarına ilişkin özen yükümlülüğü gerekliliklerini iş ilişkileri ile ilgili olan sözleşmelere dahil etmek ve kapasite geliştirme veya mali katkılar için düzenlemeler yapmak;
 - g. İşgal durumları da dahil olmak üzere, işgal alanlarındaki veya çatışmalardan etkilenen bölgelerdeki insan hakları ihlallerini önlemek için insan haklarına ilişkin gelişmiş özen yükümlülüğü önlemlerini kabul etmek ve uygulamak.
4. Taraf Devletler, iş faaliyetleri yürüten küçük ve orta ölçekli ticari teşebbüslerin bu madde kapsamındaki gerekliliklere uymasını kolaylaştırmak için teşvikler sağlayabilirler ve başka tedbirler alabilirler.
 5. Taraf Devletler, ticari teşebbüslerin büyüklüğünden, yapısından, sektöründen, konumundan, operasyonel bağlamından ve ulusötesi niteliği haiz olanlar dahil olmak üzere, kendi topraklarında veya yargı yetkilerinde veya başka türlü denetimleri altında olan iş faaliyetleriyle ilişkili risklerin ciddiyetinden kaynaklanan potansiyel insan hakları ihlallerini dikkate alarak, bu maddede belirtilen yükümlülüklerle uyulmasını sağlamak için etkili ulusal prosedürlerin yürürlükte olmasını temin edeceklerdir.
 6. Madde 6.2 ve madde 6.3'te belirtilen görevlere uyulmaması, 8. madde kapsamındaki cezai, hukuki ve idari sorumluluk hükümlerine halel getirmeksizin, uygun olduğu durumlarda düzeltici faaliyet de dahil olmak üzere, orantılı yaptırımlarla sonuçlanacaktır.
 7. Taraf Devletler, bunun (Hukuken Bağlayıcı Belge'nin) uygulanmasına ilişkin kamu politikalarını belirlerken ve uygularken bu politikaları, ulusötesi niteliği haiz iş faaliyetleri yürütenler dahil olmak üzere, ticari teşebbüslerin ticari ve diğer çıkarlarının etkisinden korumak üzere hareket edeceklerdir.

Madde 7. Çözüm Yoluna Erişim

1. Taraf Devletler, mağdurların uygun, zamanında ve etkili çözüm yoluna erişimini sağlamak için bunun (Hukuken Bağlayıcı Belge'nin) uyarınca gerekli yargı yetkisine sahip olan mahkemelerini ve Devlet-temelli yargısal-olmayan mekanizmalarını kuracaklardır.

2. Taraf Devletler, bunda (Hukuken Bağlayıcı Belge’de) belirtildiği üzere, uluslararası iş birliği yolu da dahil olmak üzere, iç hukuklarının bilgiye erişimi kolaylaştırmasını sağlayacak ve mahkemelerin uygun davalarda yargılamaya izin vermesini temin edeceklerdir.
3. Taraf Devletler, aşağıdakiler de dahil olmak üzere, hukuki süreç boyunca mağdurlara uygun ve etkili hukuki yardımı sağlayacaklardır:
 - a. Mağdurlara onların hakları ve davalarının durumu hakkındaki bilgiyi ulaşılabilir kılmak;
 - b. Mağdurların seslerini duyurma haklarını yargılamanın bütün aşamalarında güvence altına almak;
 - c. Bir iddianın ileri sürülmesi bakımından ve davaların düzenlenmesi ve tazminat öngören emir veya kararların icrası sırasında gereksiz masraf ve ertelemelerden kaçınmak;
 - d. Ulusötesi niteliği haiz iş faaliyetlerinden kaynaklanan insan hakları ihlallerinin uygun davalarda başka bir Taraf Devletin mahkemelerinde yargılamanın başlatılmasına yardım sağlamak; ve,
 - e. Yasal işlemlerin sonucunda yargılama giderlerinin paylaşılmasına ilişkin kuralların mağdurlar üzerinde haksız ve aşırı bir yük oluşturmasını önlemek.
4. Taraf Devletler, mahkeme harçlarının ve diğer ilgili masrafların bunun (Hukuken Bağlayıcı Belge’nin) uyarınca işlemlerin başlatılmasına engel teşkil etmemesini ve uygun davalarda belirli masraflardan olası bir feragate yönelik bir hüküm bulunmasını temin edeceklerdir.
5. Taraf Devletler, uygun olmayan yargı yeri doktrininin mahkemelerce mağdurlar tarafından başlatılan meşru adli işlemleri reddetmek için kullanılmamasını temin edeceklerdir.
6. Taraf Devletler, hukukun üstünlüğünün gereklerine uygun olarak, mağdurların çözüm yoluna erişim hakkını gerçekleştirmek amacıyla uygun davalarda ispat yükünü tersine çevirmek için kanunlar çıkarabilirler veya kanunları değiştirebilirler.
7. Taraf Devletler, işbu belge (Hukuken Bağlayıcı Belge), ulusal hukuk ve uluslararası yasal yükümlülükler uyarınca, ulusal veya yabancı kararların veya hükümlerin hızlı olarak uygulanması da dahil olmak üzere, insan hakları ihlallerine yönelik çözüm yollarının yürürlüğü için etkili mekanizmalar kuracaklardır.

Madde 8. Yasal Sorumluluk

1. Taraf Devletler, topraklarında veya yargı yetkilerinde ikamet eden veya faaliyet gösteren yahut başka türlü denetimleri altında olan ve iş faaliyetleri yürüten tüzel kişiler ve gerçek kişiler hakkında, ulusötesi niteliği haiz olanlar dahil olmak üzere, onların iş faaliyetlerinden veya iş ilişkilerinden kaynaklanabilecek insan hakları ihlalleri için ulusal hukuklarının kapsamlı ve uygun bir yasal sorumluluk sistemi düzenlemesini temin edeceklerdir.
2. Tüzel kişilerin sorumluluğu gerçek kişilerin sorumluluğuna halel getirmeyecektir.
3. Hukuki sorumluluk aynı fiiller için cezai sorumluluk veya muadilinin bulunmasına bağlı olmayacaktır.
4. Taraf Devletler, iş faaliyetleri yürüten tüzel kişilerin veya gerçek kişilerin, insan hakları ihlallerine varan veya neden olan ceza gerektiren suçlara veya diğer mevzuat ihlallerine yol açmaları yahut bu ihlallerde payları olmaları durumunda, ulusal yargı yetkilerinin etkili, ölçülü ve caydırıcı cezai ve/veya idari yaptırımlar uygulamasını temin etmek için gerekli olan yasal ve diğer tedbirleri kabul edeceklerdir.
5. Taraf Devletler, insan hakları ihlalleri mağdurlarının zararlarının karşılanması hakkında geçerli uluslararası standartlara uygun olarak, ulusötesi niteliği haiz olanlar dahil olmak üzere, iş faaliyetleri kapsamındaki insan hakları ihlalleri mağdurlarının zararlarının ulusal hukukları nezdinde uygun, hızlı, etkili ve cinsiyete duyarlı olarak karşılanmasını temin etmek için gerekli olan önlemleri kabul edeceklerdir. İş faaliyetleri yürüten bir tüzel kişi veya gerçek kişi, bir insan hakları ihlalinin mağdurunun zararını karşılamak için sorumlu bulunduğu anda, bu kişi, mağdurun zararını karşılayacaktır yahut devlet iş faaliyetleri yürüten bu tüzel kişinin veya gerçek kişinin sorumlu olduğu fiil veya ihmallerden kaynaklanan insan hakları ihlali mağdurunun zararını önceden karşılamış olduğunda devletin zararını tazmin edecektir.
6. Taraf Devletler, ulusötesi niteliği haiz olanlar dahil olmak üzere, topraklarında veya yargı yetkilerinde iş faaliyetleri yürüten tüzel kişilerin veya gerçek kişilerin potansiyel tazminat taleplerini karşılayabilmesi için, sigorta bonoları veya diğer mali teminatlar gibi, mali güvence tesis etmesini ve sürdürmesini zorunlu kılabilirler.
7. Taraf devletler ulusal hukuklarında, ulusötesi niteliği haiz olanlar dahil olmak üzere, iş faaliyetleri yürüten gerçek veya tüzel kişilerin, iş ilişkisi içinde buldukları diğer gerçek veya tüzel kişilerin insan hakları ihlallerine yol

açmasını veya bu ihlallerde payı olmasını engellemekte başarısız olmalarından, insan hakları ihlaline yol açan veya bu ihlalde payı olan mezkûr kişiyi ya da ilgili faaliyeti hukuken veya oligusal olarak denetim veya gözetim altında bulundurması yahut ulusötesi niteliği haiz olanlar dahil olmak üzere, iş faaliyetlerine ilişkin eyleminde veya iş ilişkilerinde insan hakları ihlallerine dair riskleri öngörmesi gerekmesi ama ihlali engelleyecek uygun önlemleri almakta başarısız olması halinde sorumlu tutulmasını temin edeceklerdir.

8. İnsan haklarına ilişkin özen yükümlülüğü, iş faaliyetleri yürüten bir tüzel kişi veya gerçek kişi hakkında, insan hakları ihlallerine yol açmaktan veya ihlallerde pay sahibi olmaktan yahut madde 8.7'de belirtildiği gibi bir gerçek kişi veya tüzel kişi tarafından sebebiyet verilen mezkûr ihlalleri engellemekte başarısız olmaktan doğan sorumluluktan kendiliğinden muaf tutmaz. Mahkeme veya diğer yetkili makam, bu kuruluşların sorumluluğuna insan haklarına ilişkin geçerli özen yükümlülüğü standartlarına dair bir uyumluluk incelemesi yaptıktan sonra karar verecektir.
9. Taraf Devletler, hukuki ilkelerine bağlı olarak, Taraf Devleti bağlayan uluslararası insan hakları hukuku, uluslararası teamül hukuku veya kendi ulusal hukukları kapsamında, ceza gerektiren bir suç teşkil eden insan hakları ihlalleri için ulusal hukuklarının tüzel kişiler hakkında cezai veya işlevsel olarak muadili olan sorumluluğu tesis etmesini temin edeceklerdir. Sorumluluğun niteliğine bakılmaksızın, Taraf Devletler, uygulanabilir cezaların suçun ciddiyeti ile orantılı olmasını sağlayacaklardır. Taraf Devletler, uluslararası hukukun listelenen alanlarında kapsanan ceza gerektiren suçların kendi ulusal ceza yasalarında da bu şekilde tanınmasını ve tüzel kişilerin bunlar için cezai veya idari olarak sorumlu tutulabilmesini temin etmek için ceza kanunlarını bireysel veya toplu olarak geliştireceklerdir. Bu madde, tüzel kişilerin diğer suçlar için cezai veya idari sorumluluğunu gerektiren veya tesis eden diğer herhangi bir uluslararası belgeye halel getirmeksizin uygulanacaktır.
10. Tüzel kişilerin madde 8.9 kapsamındaki sorumluluğu, yürürlükteki ulusal hukuk kapsamındaki suçları işleyen gerçek kişinin cezai sorumluluğuna halel getirmez.
11. Taraf Devletler, bu madde uyarınca ceza gerektiren bir suça ve kendi ulusal hukuklarında tanımlanan ceza gerektiren suçlara, teşebbüs, iştirak veya suç ortaklığı teşkil eden fiiller veya ihmaller için, ulusötesi niteliği haiz olanlar dahil olmak üzere, iş faaliyetleri yürüten tüzel kişiler veya gerçek kişiler hakkında cezai veya işlevsel olarak muadili olan yasal sorumluluğu tesis etmek için ulusal hukukları kapsamında tedbirler alacaklardır.

Madde 9. Yargı Yetkisi [*Adjudicative Jurisdiction*]

1. Uyruklarına veya ikamet ettikleri yere bakılmaksızın, mağdurların, bunun (Hukuken Bağlayıcı Belge'nin) kapsamındaki insan hakları ihlallerine sebebiyet veren veya sebebiyet verebilecek fiil veya ihmallerden kaynaklanan davalarına ilişkin yargı yetkisi aşağıdaki durumlarda ilgili devletin mahkemelerine ait olacaktır:
 - a. İnsan hakları ihlalinin meydana geldiği;
 - b. İnsan hakları ihlaline sebep olan fiil veya ihmalin işlendiği; veya
 - c. Ulusötesi niteliği haiz olanlar dahil olmak üzere, iş faaliyetleri kapsamında mezkûr insan hakları ihlaline yol açan veya ihlalde payı olan bir fiili veya ihmali işlediği iddia edilen tüzel kişilerin veya gerçek kişilerin ikamet ettiği.

Yukarıdaki hüküm, hukuk yargısı yetkisinin uluslararası andlaşmalar veya ulusal hukuk tarafından düzenlenen ek dayanaklarla kullanılmasını hariç tutmamaktadır.

2. Herhangi bir uluslararası belgede veya ulusal hukukta öngörülen daha geniş bir ikametgah tanımına hanel getirmeksizin, iş ilişkileri de dahil olmak üzere, ulusötesi niteliği haiz iş faaliyetleri yürüten bir tüzel kişinin, aşağıdakilerin bulunduğu yerde ikamet ettiği kabul edilir:
 - a. Kuruluş yeri; veya
 - b. Yasal merkezi; veya
 - c. Merkezi yönetimi; veya
 - d. Şirket iş merkezi; veya
3. Mağdurların madde 9.1 uyarınca bir mahkemede dava açmayı tercih etmeleri durumunda, yargı yetkisi zorunlu olacaktır ve böylece o mahkeme uygun olmayan yargı yeri doktrinine dayanarak bu davayı reddedemeyecektir.
4. Mahkemeler, dava açılan devletin topraklarında ikamet etmeyen tüzel kişilere veya gerçek kişilere karşı açılan davalar üzerinde, dava açılan devletin topraklarında ikamet eden bir tüzel kişiye veya gerçek kişiye karşı açılan bir dava ile yakından bağlantılı olması durumunda yargı yetkisine sahip olacaklardır.
5. Mahkemeler, adil yargılamayı güvence altına alan başka bir etkili mahkeme bulunmadığında ve ilgili Taraf Devletle yeterince yakın bir bağlantı olduğunda, dava açılan Devletin topraklarında ikamet etmeyen tüzel kişilere veya gerçek kişilere karşı açılan davalar üzerinde yargı yetkisine sahip olacaklardır.

Madde 10. Zamanaşımı

1. İşbu belgeye (Hukuken Bağlayıcı Belge'ye) Taraf Devletler, bir bütün olarak uluslararası toplumu ilgilendiren en ciddi suçları oluşturan tüm uluslararası ihlallerin, kovuşturulmasında ve cezalandırılmasında, zamanaşımı ve diğer sınırlamaların uygulanmamasını temin etmek için gerekli yasal veya diğer tedbirleri kabul etmeyi taahhüt ederler.
2. Hukuk davalarına veya bir bütün olarak uluslararası toplumu ilgilendiren en ciddi suçları oluşturmayan ihlallere uygulanacak ulusal zamanaşımı, özellikle ihlallerin başka bir Devlette meydana geldiği veya zararın ancak uzun bir süre sonra tespit edilebildiği durumlarda, soruşturma ve kovuşturmanın veya diğer yasal işlemlerin başlatılması için makul bir süreyi tanıyacaktır.

Madde 11. Uygulanacak Hukuk

1. Aşağıdaki fıkraya bağlı olarak, yetkili mahkeme huzurundaki davalarla ilgili (Hukuken Bağlayıcı Belge'de) özel olarak düzenlenmemiş olan tüm esas veya usul konuları, kanunlar ihtilafına ilişkin kanunun tüm kuralları da dahil olmak üzere, bu mahkemenin hukukuna tabi olacaktır.
2. Madde 9.1'e bakılmaksızın, yetkili mahkeme huzurundaki davalarla ilgili insan hakları hukukuna ilişkin tüm esasa dair meseleler, bir iş dünyası ile bağlantılı insan hakları ihlali mağdurunun veya vekillerinin talebi üzerine aşağıdaki durumlarda ilgili başka bir devletin hukukuna tabi olur.
 - a. Bunun (Hukuken Bağlayıcı Belge'nin) kapsamındaki insan hakları ihlallerine neden olan fiillerin veya ihmallerin işlendiği; veya
 - b. Bunun (Hukuken Bağlayıcı Belge'nin) kapsamındaki insan hakları ihlallerine neden olan fiilleri veya ihmalleri işlediği iddia edilen gerçek kişinin veya tüzel kişinin ikamet ettiği.

Madde 12. Karşılıklı Hukuki Yardım ve Uluslararası Adli İş Birliği

1. Taraf Devletler, bunun (Hukuken Bağlayıcı Belge'nin) kapsamındaki tüm iddialara ilişkin, bilgiye erişim ve yargılamalarla ilgili olarak ellerinde bulunan tüm delillerin teslim edilmesi de dahil olmak üzere, etkili, hızlı, kapsamlı ve tarafsız soruşturmaların, kovuşturmaların, adli ve diğer cezai, hukuki veya idari işlemlerin başlatılması ve yürütülmesinde, karşılıklı hukuki yardımı ve uluslararası adli iş birliğini en geniş ölçüde birbirlerine sağlayacaklardır.
2. Talepte bulunulan Taraf Devlet, yardım talebini desteklemek için ihtiyaç duyulan ek bilgi veya belgeler ve talep edilmesi halinde yardım talebinin

durumu ve sonucu hakkında talepte bulunan Taraf Devleti mümkün olan en kısa sürede bilgilendirecektir. Talepte bulunan Taraf Devlet, talepte bulunulan Taraf Devletten, talebin yerine getirilmesi için gerekli olan kapsam dışında, talebin maddi unsurlarını ve içeriğini gizli tutmasını isteyebilir.

3. Bunun (Hukuken Bağlayıcı Belge'nin) kapsamındaki karşılıklı hukuki yardım ve uluslararası adli iş birliği, ilgili taraflarca vaka bazında belirlenecektir.
 - a. Bunun (Hukuken Bağlayıcı Belge'nin) kapsamındaki karşılıklı hukuki yardım, diğerlerinin yanı sıra, aşağıdakileri de içerecek şekilde anlaşılır:
 - i Delil toplamak veya kişilerin ifadesini almak;
 - ii Arama ve el koyma işlemlerini yürütmek;
 - iii Eşya ve yer incelemesi yapmak;
 - iv Bilgi, sübut vasıtası olan maddeler ve uzman değerlendirmeleri sunmak;
 - v Resmi daire, banka, şirket veya ticaret kayıtları ve finansal kayıtlar da dahil olmak üzere, ilgili belge ve kayıtların asıllarını veya onaylı kopyalarını sunmak;
 - vi Suç gelirlerinin, malvarlığının, araçların veya diğer şeylerin kanıt elde etme amacıyla tespit edilmesi veya izlenmesi;
 - vii Kişilerin, talepte bulunan Taraf Devlette gönüllü olarak mahkeme huzuruna çıkmalarını kolaylaştırmak;
 - viii Mal varlıklarının dondurulmasını ve geri kazanılmasını kolaylaştırmak;
 - ix Mağdurları, onların ailelerini, vekillerini ve tanıklarını, uluslararası insan hakları standartlarına uygun olarak ve işkence ve diğer zalimane, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya cezalandırma biçimlerinin yasaklanması ile ilgili olanlar dahil olmak üzere, uluslararası yasal gerekliliklere bağlı olarak desteklemek ve korumak;
 - x Ulusal hukukun uygulanmasına yardımcı olmak;
 - xi Talepte bulunulan Taraf Devletin ulusal hukukuna aykırı olmayan, diğer her türlü yardım.
 - b. Bunun (Hukuken Bağlayıcı Belge'nin) kapsamındaki uluslararası adli iş birliği, diğerlerinin yanı sıra adli belgelerin etkili bir şekilde sunulmasını ve ulusal hukukla uyumlu olarak adli mücamelenin sağlanmasını da içerecek şekilde anlaşılır.

4. Bunun (Hukuken Bağlayıcı Belge'nin) kapsamındaki ceza davalarında ve ilgili Taraf Devletlerin ulusal hukuklarına halel getirmeksizin;
 - a. Bunun (Hukuken Bağlayıcı Belge'nin) kapsamına giren ceza gerektiren suçlarla ilgili olarak, talepte bulunulan Tarafın hukukuna ve onun Taraf olduğu cezai konularda karşılıklı yardımlaşmaya ilişkin andlaşmalardaki taahhütlerine uygun bir şekilde, mümkün olan en geniş kapsamda karşılıklı hukuki yardım sağlanacaktır.
 - b. Bu tür bir karşılıklı hukuki yardımın suçluların iadesi meselesiyle ilgili olması durumunda, Taraflar buna (Hukuken Bağlayıcı Belge'ye), ulusal hukuklarına ve ilgili Taraf Devletler arasında var olan herhangi bir andlaşmaya uygun olarak iş birliği yapmayı kabul ederler.
5. Bir Taraf Devletin yetkili makamları, önceden bir talep olmaksızın, başka bir Taraf Devletin yetkili makamına, o makama soruşturma ve cezai kovuşturma yürütmede veya başarılı olarak sonuçlandırmada yardım edebileceğine veya o Taraf Devlet tarafından bunun (Hukuken Bağlayıcı Belge'nin) uyarınca yapılabilecek bir taleple sonuçlanabileceğine inandıklarında, bunun (Hukuken Bağlayıcı Belge'nin) kapsamındaki ceza gerektiren suçlara ilişkin bilgileri iletebilirler ve karşılıklı olarak alıp verebilirler. Bilginin iletilmesi ve teatisi, insan haklarının en geniş şekilde korunmasını güvence altına almak için bilgiyi sağlayan yetkili makamların Devletindeki soruşturmalara ve cezai kovuşturmalara halel getirmeyecektir.
6. Taraf Devletler, bunun (Hukuken Bağlayıcı Belge'nin) kapsamında soruşturmalara, kovuşturmalara veya adli yargılamalara konu olan meselelere ilişkin olarak, ilgili yetkili makamların ortak soruşturma organları oluşturabileceği ikili veya çok taraflı anlaşmalar veya düzenlemeler yapmayı değerlendirebilirler. Mezkûr anlaşmaların veya düzenlemelerin yokluğunda, ortak soruşturmalar vaka bazında anlaşma ile yürütülebilir. İlgili Taraf Devletler, topraklarında bu tür bir soruşturmanın yürütüleceği Taraf Devletin egemenliğine tam olarak saygı gösterilmesini temin edeceklerdir.
7. Taraf Devletler, ulusal hukuklarına uygun olarak, karşılıklı hukuki yardım taleplerini alma ve bunları icra etme veya icra için yetkili makamlara iletme sorumluluğuna ve yetkisine sahip olacak merkezi bir makam tayin edeceklerdir.
8. Menşe Devletinde icra edilebilir olan ve herhangi bir temyize veya yargısal gözden geçirmeye tabi olmayan ve bunun (Hukuken Bağlayıcı Belge'nin) uyarınca yargı yetkisine sahip olan bir mahkemenin herhangi bir kararı, bir Taraf Devlette, o Taraf Devletteki gerekli usuller tamamlanır tamamlanmaz tanınacak ve tenfiz edilecektir. Ancak bunun için bu usullerin daha zahmetli

- olmaması, harç ve giderlerin ulusal kararların icra edilmesi için gerekenden daha yüksek olmaması ve davanın esasının yeniden görülmesine izin vermemesi gerekmektedir. Talepte bulunulan Devlette cezai kararların tenfiz edilmesi o Devletin hukukunun izin verdiği ölçüde olacaktır.
9. Tanıma ve tenfiz ancak aşağıdaki durumlarda reddedilebilir;
- davalı, tanımanın ve tenfizin talep edildiği yetkili mahkemeye veya makama, kendi davasını açması için ona makul bir ihbar yapılmadığına ve adil bir fırsat verilmediğine dair bir delil ileri sürerse; veya
 - kararın tanınmanın talep edildiği Taraf, aynı dava nedeni ve aynı taraflar bakımından, geçerli bir şekilde ilan edilen daha önceki bir kararla uzlaşmaz olması durumunda; veya
 - kararın tanınmanın talep edildiği Tarafın kamu düzenine açık bir şekilde aykırı olması durumunda.
10. Bu madde kapsamındaki karşılıklı hukuki yardım veya uluslararası adli iş birliği, bir Taraf Devlet tarafından aşağıdaki durumlarda reddedilebilir:
- talebin ilgili olduğu, ulusötesi niteliği haiz olanlar dahil olmak üzere, iş faaliyetleri kapsamındaki insan hakları ihlali, bunun (Hukuken Bağlayıcı Belge'nin) kapsamında değilse; veya
 - talep, talepte bulunulan Taraf Devletin hukukuna aykırı olursa.
11. Bir Taraf Devlet, sadece talebin mali konularla veya banka gizliliği ile ilgili olduğunun düşünülmesi gerekçesiyle, bunun (Hukuken Bağlayıcı Belge'nin) kapsamına giren zararlar veya ceza gerektiren suçlar için sorumluluk gerektiren bir davada karşılıklı hukuki yardım veya uluslararası adli iş birliği yapmayı reddedemez.
12. Taraf Devletler, bu madde kapsamındaki yükümlülüklerini, aralarında mevcut olabilecek karşılıklı hukuki yardım veya uluslararası adli iş birliğine ilişkin herhangi bir anlaşma veya diğer düzenlemelere uygun olarak yerine getireceklerdir. Mezûr anlaşmaların veya düzenlemelerin yokluğunda, Taraf Devletler, ulusal hukuk ve uluslararası hukuk nezdinde mümkün olan en geniş kapsamda karşılıklı hukuki yardımı ve uluslararası adli iş birliğini birbirlerine sağlayacaklardır.

Madde 13. Uluslararası İş Birliği

1. Taraf Devletler, bunun (Hukuken Bağlayıcı Belge'nin) kapsamında tesis edilen yükümlülüklerinin yerine getirilmesinin ve bunun (Hukuken Bağlayıcı

Belge'nin) amaçlarının gerçekleştirilmesinin sağlanması için iyi niyetle iş birliği yapacaklardır.

2. Taraf Devletler, işbu belgenin (Hukuken Bağlayıcı Belge'nin) amacının gerçekleşmesi için, mali ve teknik yardım ve kapasite geliştirme dahil olmak üzere, uluslararası iş birliğinin önemini kabul etmektedir ve bu bağlamda devletler, beraberce ve kendi aralarında ve uygun olduğu ölçüde ilgili uluslararası ve bölgesel kuruluşların ve sivil toplumun ortaklığında uygun ve etkili önlemleri alacaklardır. Bu önlemler, sayılanlarla sınırlı olmamak üzere, aşağıdakileri içerir:
 - a. Karar alıcılar, ulusal insan hakları kurumları ve uygulayıcılar ile birlikte ulusal, bölgesel ve uluslararası şikâyet mekanizmalarının kullanıcıları arasında etkili teknik iş birliğini ve kapasite geliştirmeyi teşvik etmek;
 - b. İşbu belgenin (Hukuken Bağlayıcı Belge'nin) uygulanmasına ilişkin deneyimleri, iyi uygulamaları, zorlukları, bilgileri ve eğitim programlarını paylaşmak;
 - c. Bunun (Hukuken Bağlayıcı Belge'nin) kapsamındaki iş dünyası ile bağlantılı insan hakları ihlalleri mağdurlarının hakları ve devletlerin yükümlülükleri hakkındaki farkındalığı arttırmak;
 - d. Ulusötesi niteliği haiz olanlar dahil olmak üzere, iş faaliyetleri kapsamındaki insan hakları ihlallerinin önlenmesinde karşılaşılan zorluklar, iyi uygulamalar ve deneyimlerle ilgili araştırmalarda ve çalışmalarda iş birliğini kolaylaştırmak;
 - e. Mevcut kaynakları kapsamında, bunun (Hukuken Bağlayıcı Belge'nin) 15.7'inci maddesinde bahsedilen Uluslararası Mağdurlar Fonu'na katkıda bulunmak;

Madde 14. Uluslararası Hukuk İlkeleri ve Uluslararası Hukuk Belgeleri ile Uyumluluk

1. Taraf Devletler, bunun (Hukuken Bağlayıcı Belge'nin) kapsamındaki yükümlülüklerini, Devletlerin egemen eşitliği ve toprak bütünlüğü ve diğer Devletlerin içişlerine karışmama ilkelerine uygun ve tamamen bunlara saygı göstererek yerine getireceklerdir.
2. Madde 7.1 ve madde 9'a bağlı olmaksızın, bundaki (Hukuken Bağlayıcı Belge'deki) hiçbir şey, bir Taraf Devlete, başka bir Devletin topraklarında, münhasıran o Devletin yargı makamlarına saklı tutulmuş olan yargı yetkisinin kullanılmasını ve görevlerinin yerine getirilmesini üstlenme hakkını vermez.

3. İşbu belgedeki (Hukuken Bağlayıcı Belge'deki) hiçbir hüküm, bir Taraf Devletin ulusal mevzuatında veya herhangi bir bölgesel veya uluslararası andlaşma veya sözleşmede yer alan ve iş faaliyetleri kapsamındaki insan haklarına saygı gösterilmesi, onların korunması, yerine getirilmesi ve geliştirilmesi ve ulusötesi niteliği haiz olanlar dahil olmak üzere, iş faaliyetleri kapsamındaki insan hakları ihlalleri mağdurları için adalete erişimin ve etkili çözüm yolunun güvence altına alınması açısından daha elverişli olan herhangi bir hükmü etkilemeyecektir.
4. Bu (Hukuken Bağlayıcı Belge), Taraf Devletlerin, Devlet bağısıklığı ve Devletlerin uluslararası sorumluluğu ile ilgili genel uluslararası hukuk kuralları kapsamındaki haklarını ve yükümlülüklerini etkilemeyecektir. Bununla (Hukuken Bağlayıcı Belge ile) aynı konuyla ilgili daha önceki andlaşmalar, Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 30. maddesi uyarınca, hükümleri bununla (Hukuken Bağlayıcı Belge ile) uyumlu olduğu ölçüde uygulanacaklardır.
5. Taraf Devletler şunları sağlayacaklardır;
 - a. Ticaret ve yatırım anlaşmaları da dahil olmak üzere, buna (Hukuken Bağlayıcı Belge'ye) ve protokollerine ilişkin meseleler hakkındaki bölgesel veya alt-bölgesel anlaşmaları da kapsayan mevcut iki taraflı veya çok taraflı anlaşmalar, devletlerin bunun (Hukuken Bağlayıcı Belge'nin) ve protokollerinin ayrıca diğer ilgili insan hakları sözleşmelerinin ve belgelerinin kapsamındaki yükümlülüklerini yerine getirme kapasitelerini zayıflatmayacak veya sınırlamayacak şekilde yorumlanacak ve uygulanacaktır.
 - b. Bütün yeni iki taraflı veya çok taraflı ticaret ve yatırım anlaşmaları, Taraf Devletlerin Bunun (Hukuken Bağlayıcı Belge'nin) ve protokollerinin ayrıca diğer ilgili insan hakları sözleşmelerinin ve belgelerinin kapsamındaki insan hakları yükümlülükleri ile uyumlu olacaktır.

BÖLÜM III

Madde 15. Kurumsal Düzenlemeler

Komite

1. Aşağıdaki usullere uygun olarak bir Komite kurulacaktır:
 - a. Komite işbu belgenin (Hukuken Bağlayıcı Belge'nin) yürürlüğe girdiği tarihte (12) uzmandan oluşacaktır. (Hukuken Bağlayıcı Belge'ye) altmış onay veya katılımdan sonra, Komite üyeliği altı üye artarak en fazla on sekiz üyeye ulaşacaktır. Komite üyeleri kişisel temelde görev yapacak ve yüksek

- ahlaki değerlere ve insan hakları, uluslararası kamu hukuku veya diğer ilgili alanlarda tanınmış yetkinliğe sahip olacaklardır.
- b. Uzmanlar, adil coğrafi dağılım, hukuk sistemleri arasındaki farklılıklar, cinsiyet dengeli temsil göz önünde bulundurularak ve seçilen uzmanların doğrudan veya dolaylı olarak bunun (Hukuken Bağlayıcı Belge'nin) amacını olumsuz yönde etkileyebilecek herhangi bir faaliyette bulunmamaları temin edilerek Taraf Devletler tarafından seçileceklerdir.
- c. Komite üyeleri, Taraf Devletlerce aday gösterilecek kişilerin listesinden gizli oy ile seçileceklerdir. Komite üyeleri, dört yıllık bir dönem için seçileceklerdir ve başka bir dönem için yeniden seçilebilirler. Her Taraf Devlet, kendi vatandaşları arasından bir kişiyi aday gösterebilir. Komite üyelerinin seçimleri, Taraf Devletler Konferansı'nda mevcut ve oy veren çoğunluk ile yapılacaktır. Her seçim tarihinden en az dört ay önce, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Taraf Devletlere iki ay içinde adaylarını takdim etmeye davet eden bir mektup gönderecektir. Genel Sekreter, onları aday gösteren Taraf Devletleri de belirterek bu şekilde aday gösterilen tüm kişilerin alfabetik sıraya göre bir listesini hazırlayacak ve bunu Taraf Devletlere sunacaktır.
- d. İlk seçim, bunun (Hukuken Bağlayıcı Belge'nin) yürürlüğe girdiği tarihten itibaren en geç altı ay içinde yapılacaktır. İlk seçimde seçilen üyelerden altısının görev süresi iki yılın sonunda sona erecektir; ilk seçimden hemen sonra, bu altı üyenin isimleri, bu maddede belirtilen toplantı başkanı tarafından kurayla belirlenecektir.
- e. Eğer bir Komite üyesi ölür veya istifa eder veya başka herhangi bir nedenle Komite görevlerini artık yerine getiremezse, kendisini aday gösteren Taraf Devlet, Taraf Devletlerin çoğunluğunun onayı koşuluyla, görev süresinin geri kalanında çalışması için vatandaşları arasından başka bir uzmanı atayacaktır.
- f. Komite, kendi usul kurallarını belirleyecek ve görevlilerini iki yıllık bir süre için seçecektir. Görevliler yeniden seçilebilirler.
- g. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, Komitenin bunun (Hukuken Bağlayıcı Belge'nin) kapsamındaki görevlerinin etkili bir şekilde yerine getirilmesi için gerekli personeli ve olanakları sağlayacaktır. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, Komitenin ilk toplantısını yapacaktır. Komite, ilk toplantısından sonra, kendi usul kurallarında belirtilen zamanlarda toplanacaktır.
- h. Genel Kurul'un onayı ile, işbu belge (Hukuken Bağlayıcı Belge) kapsamında kurulan Komitenin üyeleri, Kurulun yerleşik usuller yoluyla karar verebileceği şart ve koşullarda Birleşmiş Milletler kaynaklarından maaş alacaklardır.

2. Taraf Devletler, ilgili Taraf Devlet için (Hukuken Bağlayıcı Belge) yürürlüğe girdikten sonraki bir yıl içinde, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri aracılığıyla, Komite'ye bunun (Hukuken Bağlayıcı Belge'nin) kapsamındaki taahhütlerini yerine getirmek için aldıkları önlemlere ilişkin raporlar sunacaklardır. Daha sonra Taraf Devletler, her dört yılda bir alınan yeni tedbirlere ilişkin ek raporları ve Komitenin talep edebileceği diğer raporları sunacaklardır.
3. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri raporları tüm Taraf Devletlere iletacaktır.
4. Komite aşağıdaki görevlere sahip olacaktır:
 - a. Taraf Devletlerden ve diğer paydaşlardan alınan raporların ve bilgilerin incelenmesine dayanarak (Hukuken Bağlayıcı Belge'nin) anlaşılmasına ve uygulanmasına ilişkin genel yorumlarda ve normatif tavsiyelerde bulunmak;
 - b. Taraf Devletlerin sunduğu raporlara ilişkin sonuç gözlemlerini ve tavsiyelerini uygun gördüğü şekilde mütalaa etmek ve hazırlamak ve bunları, seçtiği herhangi bir gözlemle Komiteye yanıt verebilecek olan, ilgili Taraf Devlete iletmek. Komite, kendi takdirine bağlı olarak, bu önerileri ve genel tavsiyeleri, Taraf Devletlerin, eğer varsa, yorumlarıyla birlikte Komite raporuna dahil etmeye karar verebilir;
 - c. Taraf Devletlere (Hukuken Bağlayıcı Belge'nin) hükümlerinin uygulanması için gerekli bilgilerin derlenmesinde ve iletilmesinde destek sağlamak;
 - d. Taraf Devletlere ve Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'na bunun (Hukuken Bağlayıcı Belge'nin) kapsamındaki faaliyetleri hakkında yıllık bir rapor sunmak;
 - e. [Komite, Genel Kurul'a, onun Genel Sekreterden, işbu belge (Hukuken Bağlayıcı Belge) ile ilgili belirli konular hakkında kendi adına çalışmalar yapmasını talep etmesini tavsiye edebilir].

Taraf Devletler Konferansı

5. Taraf Devletler, (Hukuken Bağlayıcı Belge'nin) amaçlarının gerçekleştirilmesine yönelik gerekli herhangi bir ek gelişme de dahil olmak üzere, onun uygulanmasına ilişkin her türlü konuyu incelemek üzere bir Taraf Devletler Konferansı'nda düzenli olarak toplanacaklardır.
6. Taraf Devletler Konferansı, işbu Belge'nin (Hukuken Bağlayıcı Belge'nin) yürürlüğe girmesinden sonra en geç altı ay içinde Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri tarafından toplanacaktır. Sonraki toplantılar, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri tarafından iki yılda bir veya Taraf Devletler Konferansı'nın kararı üzerine yapılacaktır.

Uluslararası Mağdurlar Fonu

7. Taraf Devletler, bunun (Hukuken Bağlayıcı Belge'nin) kapsamında olan mağdurlar için hukuki ve mali yardım sağlamak üzere bir Uluslararası Fon oluşturacaklardır. Bu Fon, bu (Hukuken Bağlayıcı Belge) yürürlüğe girdikten en geç (X) yıl sonra oluşturulacaktır. Taraflar Konferansı, Fonun işleyişine yönelik ilgili hükümleri belirleyecek ve kabul edecektir.

Madde 16. Uygulama

1. Taraf Devletler, bunun (Hukuken Bağlayıcı Belge'nin) etkili bir şekilde uygulanmasını temin etmek için uygun gözlem mekanizmalarının kurulması da dahil olmak üzere gerekli tüm yasal, idari veya diğer işlemleri yapacaklardır.
2. Her Taraf Devlet, bunu (Hukuken Bağlayıcı Belge'yi) yürürlüğe koyan kendi kanun ve yönetmeliklerinin ve bu kanun ve yönetmeliklerde sonradan yapılan değişikliklerin kopyalarını veya bunların bir açıklamasını Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne, kamuya açık olacak şekilde, sunacaktır.
3. Çatışmalardan etkilenen bölgelerdeki iş faaliyetleri durumlarında özel dikkat gösterilecektir ve cinsel ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddete özel önem verilerek bu faaliyetlerin ve iş ilişkilerinin insan haklarıyla ilgili risklerinin tespit edilmesi, önlenmesi ve hafifletilmesi için harekete geçilmesi ve yüksek ihlal risklerinin değerlendirilmesi ve ele alınması da buna dahil olacaktır.
4. Bunu (Hukuken Bağlayıcı Belge'yi) uygularken, Taraf Devletler, kadınlar, çocuklar, engelliler, yerli halklar, göçmenler, mülteciler ve ülkesinde yerinden edilmiş kişiler gibi iş faaliyetleri çerçevesinde yüksek insan hakları ihlali riskleriyle karşı karşıya olanlara özel dikkat göstererek iş faaliyetlerinin spesifik etkilerini ele alacaklardır.
5. Bu maddelerin uygulanmasında ve yorumlanmasında, uluslararası insan hakları hukuku ve uluslararası insancıl hukuk ile uyumlu olması gözetilecek ve istisnasız olarak hiçbir şekilde veya temelde ayrımcılık yapılmayacaktır.

Madde 17. Protokollerle İlişki

1. Bu (Hukuken Bağlayıcı Belge) bir veya birden daha fazla protokol ile tamamlanabilir.
2. Bir Devletin veya bir bölgesel entegrasyon kuruluşunun bir protokole Taraf olabilmesi için, buna da (Hukuken Bağlayıcı Belge'ye de) Taraf olması gerekir.
3. Buna (Hukuken Bağlayıcı Belge'ye) Taraf bir Devlet ilgili hükümlere uygun olarak bir protokole Taraf olmadıkça o protokol ile bağlı değildir.

4. Bununla (Hukuken Bağlayıcı Belge ile) ilgili herhangi bir protokol, o protokolün amacı dikkate alınarak bununla (Hukuken Bağlayıcı Belge ile) birlikte yorumlanacaktır.

Madde 18. Uyuşmazlıkların Çözümü

1. İki veya daha fazla Taraf Devlet arasında bunun (Hukuken Bağlayıcı Belge'nin) yorumlanması veya uygulanması konusunda bir uyuşmazlık çıkması halinde, müzakere vasıtasıyla veya uyuşmazlığın tarafları nezdinde kabul edilebilir olan başka herhangi bir uyuşmazlık çözümü vasıtasıyla çözüm yolu arayacaklardır.
2. Bunu (Hukuken Bağlayıcı Belge'yi) imzalarken, onaylarken, kabul ederken, uygun bulurken veya buna (Hukuken Bağlayıcı Belge'ye) katılırken veya daha sonraki herhangi bir zamanda, bir Taraf Devlet bu maddenin 1. fıkrası uyarınca çözülmeyen bir uyuşmazlık için, aynı yükümlülüğü kabul eden herhangi bir Taraf Devlet ile ilgili olarak aşağıdaki uyuşmazlık çözüm yollarından birini veya her ikisini zorunlu olarak kabul ettiğini depo makamına yazılı olarak beyan edebilir:
 - a. Uyuşmazlığın Uluslararası Adalet Divanı'na sunulması;
 - b. Her iki Taraf Devlet tarafından karşılıklı olarak mutabık kalınan usul ve teşekkül uyarınca hakeme gidilmesi.
3. Uyuşmazlığa Taraf Devletler, bu maddenin 2. fıkrasında belirtilen uyuşmazlık çözüm yollarının her ikisini de kabul etmişlerse, Taraf Devletler aksini kabul etmedikçe, uyuşmazlık yalnızca Uluslararası Adalet Divanı'na sunulabilir.

Madde 19. İmzalama, Onaylama, Kabul Etme, Uygun Bulma ve Katılma

1. İşbu belge (Hukuken Bağlayıcı Belge), tüm Devletler ve bölgesel entegrasyon kuruluşları için New York'ta Birleşmiş Milletler Genel Merkezi'nde (tarihi) itibariyle imzaya açık olacaktır.
2. İşbu belge (Hukuken Bağlayıcı Belge), imzalayan Devletlerin onayına, kabulüne veya uygun bulmasına ve imzalayan bölgesel entegrasyon kuruluşlarının resmi teyidine tabi olacaktır. İşbu belge (Hukuken Bağlayıcı Belge), onu imzalamamış olan herhangi bir Devletin veya bölgesel entegrasyon kuruluşunun katılımına açık olacaktır.
3. Bu (Hukuken Bağlayıcı Belge), bölgesel entegrasyon kuruluşları için yetkilerinin sınırları dahilinde uygulanacaktır; sonrasında bölgesel entegrasyon kuruluşları yetkilerinin kapsamındaki herhangi bir önemli değişikliği depo makamına

bildireceklerdir. Bu kuruluşlar, Taraf Devletler Konferansı'nda, buna (Hukuken Bağlayıcı Belge'ye) Taraf olan üye devletlerinin sayısına eşit sayıda oy ile oy haklarını kullanabilirler. Bu oy hakkı, üye Devletlerinden herhangi birisi hakkını kullanırsa kullanılmayacaktır ve bunun aksi durumu da geçerli olacaktır.

Madde 20. Yürürlüğe Giriş

1. İşbu belge (Hukuken Bağlayıcı Belge), [---] onay veya katılma belgesinin tevdi edilmesini izleyen, otuzuncu gün yürürlüğe girecektir.
2. [---] mezkûr belgenin tevdi edilmesinden sonra, (Hukuken Bağlayıcı Belge'yi) onaylayan, resmen teyit eden veya (Hukuken Bağlayıcı Belge'ye) katılan her Devlet veya bölgesel entegrasyon kuruluşu için (Hukuken Bağlayıcı Belge) kendi mezkûr belgesinin tevdi edilmesinden otuz gün sonra yürürlüğe girecektir.

Madde 21. Değişiklikler

1. Herhangi bir Taraf Devlet, işbu belge (Hukuken Bağlayıcı Belge) için bir değişiklik önerebilir ve bunu Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne sunabilir. Genel Sekreter önerilen değişiklikleri, önerileri incelemek ve karara bağlamak amacıyla bir Taraf Devletler konferansını tercih edip etmediklerini bildirmeleri talebi ile birlikte Taraf Devletlere iletacaktır. Bu iletimin tarihinden itibaren dört ay içinde, Taraf Devletlerin en az üçte birinin böyle bir konferansı tercih etmesi durumunda, Genel Sekreter, konferansı Birleşmiş Milletler himayesinde toplayacaktır. Taraflar Konferansı'nda mevcut ve oy veren Taraf Devletlerin üçte ikisinin çoğunluğu ile kabul edilen herhangi bir değişiklik Genel Sekreter tarafından kabul için tüm Taraf Devletlere sunulacaktır.
2. Bu madde uyarınca kabul edilen ve uygun bulunan bir değişiklik, tevdi edilen kabul belgelerinin sayısının, değişikliğin kabul edildiği tarihteki Taraf Devletlerin sayısının üçte ikisine ulaşmasını izleyen otuzuncu gün yürürlüğe girecektir. Sonrasında, değişiklik herhangi bir Taraf Devlet için kendi kabul belgesini tevdi etmesini izleyen otuzuncu gün yürürlüğe girecektir. Bir değişiklik, yalnızca onu kabul eden Taraf Devletler için bağlayıcı olacaktır.
3. Taraf Devletler Konferansı tarafından oybirliği ile karar verildiği takdirde, bu madde uyarınca kabul edilen ve uygun bulunan ve münhasıran Komitenin kurulması veya işlevleriyle ve Taraf Devletler Konferansı ile ilgili olan bir değişiklik, tevdi edilen kabul belgelerinin sayısının, değişikliğin kabul edildiği tarihteki Taraf Devletlerin sayısının üçte ikisine ulaşmasını izleyen otuzuncu gün tüm Taraf Devletler için yürürlüğe girecektir.

Madde 22. Çekinceler

1. İşbu belgenin (Hukuken Bağlayıcı Belge'nin) konusuna ve amacına uygun olmayan çekincelere izin verilmeyecektir.
2. Çekinceler herhangi bir zamanda geri alınabilir.

Madde 23. Fesih

Bir Taraf Devlet, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne yazılı bildirimde bulunarak işbu belgeyi (Hukuken Bağlayıcı Belge'yi) feshedebilir. Fesih, bildirimden Genel Sekreter tarafından alındığı tarihi izleyen bir yıl sonra yürürlüğe girecektir.

Madde 24. Depo Makamı ve Diller

1. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, işbu belgenin (Hukuken Bağlayıcı Belge'nin) depo makamı olacaktır.
2. İşbu belgenin (Hukuken Bağlayıcı Belge'nin) Arapça, Çince, İngilizce, Fransızca, Rusça ve İspanyolca metinleri eşit derecede geçerli olacaktır.

Yukarıdaki hususları tasdiklen, aşağıda imzası bulunan ve Hükümetleri tarafından tam yetkili kılınmış temsilciler, işbu belgeyi (Hukuken Bağlayıcı Belge'yi) imzalamışlardır.

Taslağa İlişkin Genel Bir Yorum

Küreselleşme ve neoliberal politikalar ile birlikte güçlenen şirketler dünyada pek çok insan hakları ihlaline yol açmakla suçlanmaktadır. İşçi hakları ihlalleri, çocuk işçiliği, çevrenin kirletilmesi, zararlı kimyasal ürünlerin üretilmesi gibi iş dünyasının pay sahibi olabildiği olumsuz durumlar farklı insan hakları ihlallerine sebebiyet verebilmektedir. İnsan hakları hukukuna göre yegâne yükümlü devlettir ve devletlerin bireyleri, insan hakları hukukunun yatay etkisi gereğince, diğer bireylerden gelebilecek ihlallere karşı koruma yükümlülüğü bulunmaktadır.¹ Ancak özellikle hem ekonomik hem de siyasi açıdan güçlü olan çok uluslu şirketlerin sebebiyet verdiği ihlaller karşısında devletlerin bireyleri iş faaliyetleri kapsamındaki ihlallere karşı korumada yetersiz kaldığı görülmüştür. Dolayısıyla iş dünyasına da insan haklarına ilişkin yükümlülükler tanınması ve devletlerin bireyler için iş dünyası ile bağlantılı insan hakları ihlallerine karşı daha etkili bir koruma sağlaması gereklilikleri vurgulanmaya başlanmıştır. Bu sorunsal dünyada iş dünyası ve insan hakları başlığı altında çalışılmaktadır ve bu alanda sürekli güncel gelişmelerin yaşandığı görülmektedir. Terim olarak “iş dünyası ve insan haklarının” (*business and human rights*) kullanılmaya başlanması nispeten yenidir ancak 1970’li yıllardan itibaren bu alanın kökleşmeye başladığı görülmektedir.²

1 Oya Boyar, ‘Devletin Pozitif Yükümlülükleri ve Dolaylı Yatay Etki’ in Sibel Inceoğlu (ed), *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Kapsamında Bir İnceleme* (Beta 2013) 56-61.

2 Surya Deva, ‘From ‘Business or Human Rights’ to ‘Business and Human Rights’: What Next?’ in Surya Deva and David Birchall (eds), *Research Handbook on Human Rights and Business* (Edward Elgar Publishing 2020) 3.

İş dünyası ve insan hakları alanında, iş dünyasına insan hakları, çevrenin korunması, işçi hakları ve yolsuzlukla mücadele gibi konularda çeşitli yükümlülükler getiren yumuşak hukuk belgeleri bulunmaktadır. Birleşmiş Milletler Küresel Kompaktı, Uluslararası Çalışma Örgütü Çok Uluslu Şirketler ve Sosyal Politikaya İlişkin İlkeler Üç Taraflı Bildirgesi, OECD Çok Uluslu Şirketler için Rehber İlkeler; bu belgeler arasındadır. Ayrıca bu bağlamda BM nezdinde hazırlanan 2011 tarihli, “İş Dünyası ve İnsan Haklarına Dair Rehber İlkeler Birleşmiş Milletler “Koruma, Saygı Gösterme ve Çözüm Üretme” Çerçevesinin Uygulanması” belgesine özellikle değinilmelidir. BM Rehber İlkeleri; koruma, saygı gösterme ve çözüm üretme unsurları üzerine kuruludur.³ Bu belgede, devletlerin bireyleri iş dünyası ile bağlantılı insan hakları ihlallerine karşı koruma görevi, şirketlerin insan haklarına saygı gösterme sorumluluğu ve hem devletler hem de şirketler için etkili çözüm yollarına erişimi temin etmeleri gerekliliği düzenlenmiştir. Şirketlerin insan haklarına saygı gösterme sorumluluğu unsuru kapsamında düzenlenen insan haklarına ilişkin özen yükümlülüğü (*due diligence*) kavramının üzerinde durulması gerekmektedir. Buna göre şirketler, insan hakları üzerindeki olumsuz etkilerini tespit etmek, önlemek, azaltmak ve bu ihlalleri nasıl ele aldığını açıklamak öğeleriyle şekillenen, insan haklarına ilişkin bir özen yükümlülüğüne sahiptir.⁴ Dolayısıyla insan haklarına ilişkin özen yükümlülüğü bir süreci ifade etmektedir ve bu süreç mevcut ve potansiyel insan hakları ihlallerinin etkilerini değerlendirmeyi, bulguları bütünleştirmeyi ve bunlara göre hareket etmeyi, sonuçları izlemeyi ve etkilerin nasıl ele alındığını duyurmayı içermelidir.⁵ Belgede ilgili maddelerde insan haklarına ilişkin özen yükümlülüğünün temel bileşenlerine dair detaylı açıklamalara da yer verilmiştir.⁶

Ancak ilgili yumuşak hukuk metinlerinin iş dünyası ile bağlantılı insan hakları ihlallerini önlemede etkili olamadığı görülmektedir. BM İş Dünyası ve İnsan Haklarına İlişkin Çalışma Grubu’nun, 2018 tarihli raporunda, dünya çapındaki ticari teşebbüslerin çoğunluğunun, insan haklarına saygı göstermeleri kapsamında yerine getirmeleri gereken insan haklarına ilişkin özen yükümlülüğünden habersiz veya bunu uygulamak konusunda yetersiz veya isteksiz olduğu belirtilmiştir.⁷

Bu bağlamda, Ekvador ve Güney Afrika’nın önerisi üzerine, 26 Haziran 2014 tarihinde BM İnsan Hakları Konseyi, hükümetler arası bir çalışma grubu kurmuştur.⁸ Bu çalışma grubunun amacı, uluslararası insan hakları hukukunda, ulusötesi şirketlerin

3 United Nations (2011) UN Guiding Principles on Business and Human Rights Implementing the United Nations: “Protect, Respect and Remedy” Framework, HR/PUB/11/04.

4 ibid art 17.

5 ibid art 17.

6 ibid art 18-21.

7 UNGA, ‘The Report of the Working Group on the Issue of Human Rights and Transnational Corporations and Other Business Enterprises’ (2018) A/73/163, para 92.

8 Nadia Bernaz, ‘Conceptualizing Corporate Accountability in International Law: Models for a Business and Human Rights Treaty’ (2021) 22(1) Human Rights Review 45, 45.

ve diğer ticari teşebbüslerin faaliyetlerini düzenlemek üzere hukuken bağlayıcı bir belge hazırlamaktır.⁹ Hükümetler arası çalışma grubu ilk oturumunu 2015 yılında, altıncı oturumunu ise 2020 yılı Ekim ayında yapmıştır.¹⁰ Bu süre zarfında hukuken bağlayıcı belgeye ilişkin dört adet taslak metin yayımlanmıştır. İlk belge 2017 yılında yayımlanmış ve ulusötesi şirketlerin ve diğer ticari teşebbüslerin insan haklarına saygı göstermesi ile ilgili hukuken bağlayıcı belgenin taslağına yönelik unsurları içermektedir.¹¹ Daha sonra 2018 yılında sıfır taslak (*zero draft*)¹², 2019 yılında gözden geçirilmiş taslak (*revised draft*)¹³ ve 2020 yılında ise ikinci kez gözden geçirilmiş taslak (*second revised draft*)¹⁴ yayımlanmıştır.

İş dünyası ve insan haklarına ilişkin bağlayıcı andlaşma hazırlığı, bu andlaşmanın uygunluğu, zamanlaması ve iş dünyası ile bağlantılı insan hakları ihlalleri mağdurları için gerçekten pozitif bir gelişme teşkil edip etmediği hususlarında tartışmalara yol açmıştır.¹⁵ Ancak yumuşak hukuk metninin iş faaliyetleri kapsamındaki insan hakları ihlallerini önlemede etkisiz ve yetersiz kaldığı olgusu göz önüne alındığında, bağlayıcı bir andlaşma hazırlığının bu çerçevede olumlu bir gelişme olduğu söylenebilir.¹⁶ Surya Deva'nın ifadesiyle, andlaşmaya dair yayınlanan sıfır taslak bu amaç çerçevesinde doğru yolda olmasına rağmen hazır değildi, gözden geçirilmiş taslak metinde ise bazı ilerlemeler kaydedilmişti.¹⁷ İkinci kez gözden geçirilmiş taslak metin, bu andlaşmaya dair hazırlıklar devam etmekle birlikte, müzakereye hazırdır, ancak devletlerin böyle bir andlaşmayı imzalamak konusunda hazır olup olmadığını zaman gösterecektir.¹⁸

9 UNGA, Human Rights Council, 'Elaboration of an International Legally Binding Instrument on Transnational Corporations and Other Business Enterprises with Respect to Human Rights' (2014) A/HRC/RES/26/9, para.1

10 Hükümetler arası çalışma grubunun faaliyetleri ile ilgili olarak şu web sitesi incelenebilir: 'Open-ended intergovernmental working group on transnational corporations and other business enterprises with respect to human rights' (*ohchr.org*) <<https://www.ohchr.org/en/hrbodies/hrc/wgtranscorp/pages/igwgontnc.aspx>> Erişim Tarihi 07.03.2021.

11 Open-ended Intergovernmental Working Group on transnational corporations and other business enterprises with respect to human rights, Elements for a Draft Legally Binding Instrument on transnational corporations and other business enterprises with respect to human rights (2017) Chairmanship of the OEIGWG established by HRC Res. A/HRC/RES/26/9 <https://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/WGTransCorp/Session3/LegallyBindingInstrumentTNCs_OBEs.pdf> Erişim Tarihi 07.03.2021.

12 Open-ended intergovernmental working group on transnational corporations and other business enterprises with respect to human rights, Zero Draft legally binding instrument to regulate, in international human rights law, the activities of transnational corporations and other business enterprises (2018) <<https://www.ohchr.org/documents/hrbodies/hrcouncil/wgtranscorp/session3/draftlbi.pdf>> Erişim Tarihi 07.03.2021.

13 Open-ended intergovernmental working group on transnational corporations and other business enterprises with respect to human rights, Revised Draft legally binding instrument to regulate, in international human rights law, the activities of transnational corporations and other business enterprises (2019) <https://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/WGTransCorp/OEIGWG_RevisedDraft_LBI.pdf> Erişim Tarihi 07.03.2021.

14 Open-ended intergovernmental working group on transnational corporations and other business enterprises with respect to human rights, Second Revised Draft legally binding instrument to regulate, in international human rights law, the activities of transnational corporations and other business enterprises (2020) <https://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/WGTransCorp/Session6/OEIGWG_Chair-Rapporteur_second_revised_draft_LBI_on_TNCs_and_OBEs_with_respect_to_Human_Rights.pdf> Erişim Tarihi 24.03.2021.

15 Bernaz (n 8) 46.

16 Bettül Karagedik, *Uluslararası Yatırım Hukukunda Yatırımcının İnsan Hakları Yükümlülüğü* (Galatasaray Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020) 23 <<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>> Erişim Tarihi 07.03.2021.

17 Surya Deva, 'BHR Symposium: The Business and Human Rights Treaty in 2020—The Draft is "Negotiation-Ready", but are States Ready?' (*OpinioJuris*, 08.09.2020) <<http://opiniojuris.org/2020/09/08/bhr-symposium-the-business-and-human-rights-treaty-in-2020-the-draft-is-negotiation-ready-but-are-states-ready/>> Erişim Tarihi 07.03.2021.

18 ibid.

İş dünyası ve insan haklarına ilişkin bağlayıcı bir andlaşma ile sanki iş dünyası için doğrudan ve bağlayıcı nitelikte insan hakları yükümlülükleri tesis edileceği düşünülebilir. Ancak yayınlanan andlaşma taslaklarında böyle bir yaklaşım benimsenmemiştir. İkinci kez gözden geçirilmiş taslak metnin önsözünde, “*İnsan haklarına ve temel özgürlüklere saygı gösterme ve bunları koruma, gerçekleştirme ve geliştirmeye dair birincil yükümlülüğün Devlete ait olduğu*” vurgulanmıştır. Metinde iş dünyasına doğrudan yükümlülükler tanınmak yerine, devletlerin iş dünyası ile bağlantılı insan hakları ihlallerine karşı bireyleri korumasına yönelik yükümlülüğünün altı çizilmiştir. Bu yüzden belge, iş dünyası ve insan haklarına ilişkin bağlayıcı bir andlaşma ile şirketlere doğrudan insan hakları yükümlülükleri getirileceğini düşünenler nezdinde bir hayal kırıklığı yaratmıştır.¹⁹ Dolayısıyla yayınlanan andlaşma taslaklarından hareket edildiğinde, bu andlaşma hazırlığının iş dünyası için doğrudan insan hakları yükümlülükleri düzenlenmesi gibi radikal bir gelişme ile sonuçlanmayacağını öngörmek mümkündür.²⁰

İkinci kez gözden geçirilmiş taslak metin 24 maddeden ve kapsamlı bir önsözden oluşmaktadır. Metnin ilk bölümü “tanımlar”, “amaç” ve “kapsam” başlıklarından oluşmaktadır. Metinde, hukuken bağlayıcı belgenin amacı olarak devletlerin iş faaliyetleri kapsamındaki insan haklarına ilişkin yükümlülüklerinin yanı sıra ticari teşebbüslerin de bu konudaki sorumluluklarının etkili bir şekilde uygulanmasını açıklığa kavuşturmak ve kolaylaştırmak, iş faaliyetleri kapsamındaki insan hakları ihlallerini önlemek, mağdurlar için etkili çözüm yoluna erişimi temin etmek ve bu amaçların gerçekleştirilebilmesi için karşılıklı hukuki yardımı ve uluslararası adli iş birliğini güçlendirmek sayılmıştır. Metinde, kapsam başlığı altında, önemli bir vurgu olarak, hukuken bağlayıcı belgenin, ulusötesi şirketler ve ulusötesi niteliği haiz iş faaliyetleri yürüten diğer ticari teşebbüslerle birlikte tüm ticari teşebbüsler için geçerli olacağı ifade edilmiştir.

Metnin ikinci bölümünde iş faaliyetleri kapsamındaki insan hakları ihlalleri mağdurlarının haklarına ve onların korunmasına ilişkin düzenlemelere yer verilmiştir. Metnin “önleme” başlıklı altıncı maddesinde, devletlerin ulusötesi niteliği haiz olanlar dahil olmak üzere, kendi topraklarında veya yargı yetkilerinde faaliyet gösteren tüm ticari teşebbüslerin faaliyetlerini, insan haklarına saygı göstermesini temin etmek üzere etkili bir şekilde düzenlemesi gerekliliği belirtilmiştir. Bu hüküm doğrultusunda devletlerin, ticari teşebbüslerin büyüklüğü, insan hakları üzerinde ciddi etkiler doğurma riskleri ve faaliyetlerinin mahiyeti ve bağlamı ile orantılı olarak insan haklarına ilişkin özen yükümlülüğünü üstlenmelerini zorunlu kılmaları düzenlenmiştir. Bu maddede devamında insan haklarına ilişkin özen yükümlülüğü (*due diligence*) detaylıca açıklanmış ve kadınlar, çocuklar, engelliler, yerli halklar, göçmenler, mülteciler,

19 Markus Krajewski, ‘A Nightmare or a Noble Dream? Establishing Investor Obligations Through Treaty-Making and Treaty-Application’ (2020) 5(1) Business and Human Rights Journal 105, 111.

20 ibid 112.

ülkesinde yerinden edilmiş kişiler ve işgal veya çatışma bölgelerinde korunan nüfuslar gibi iş dünyası ile bağlantılı insan hakları ihlalleri riskiyle yüksek olarak karşı karşıya olanlara özel ilgi gösterilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Altıncı maddenin altıncı fıkrasında ise madde kapsamında öngörülen insan haklarına ilişkin özen yükümlülüğüne dair görevlere uyulmamasının orantılı yaptırımlarla sonuçlanacağına işaret edilmiştir.

Metnin çözüm yoluna erişim başlıklı yedinci maddesinde, taraf devletlerin, mağdurların uygun, zamanında ve etkili çözüm yoluna erişimini sağlamak için hukuken bağlayıcı belge uyarınca gerekli yargı yetkisine sahip olan mahkemelerini ve devlet-temelli yargısal-olmayan mekanizmalarını kurmaları gerektiği düzenlenmiştir. Bu madde kapsamında beşinci fıkra özellikle önemlidir. Zira bu hüküm ile taraf devletler için uygun olmayan yargı yeri doktrininin (*forum non conveniens*) mahkemelerce mağdurlar tarafından başlatılan meşru adli işlemleri reddetmek için kullanılmamasını temin etmeleri zorunlu kılınmıştır. Uygun olmayan yargı yeri doktrini, ulusötesi şirketlerin sebebiyet verdiği insan hakları ihlalleri hakkında onların kendi devletlerinin (*home state*) mahkemelerine gidildiğinde karşımıza çıkabilmektedir.²¹ Bu mahkemeler, ihlal başka bir ülkede meydana geldiği için ilgili doktrine dayanarak huzurlarındaki dava üzerinde yargı yetkilerinin olmadığına karar verebilmektedirler.²² Yani Joseph Stiglitz'in ifadesiyle, ulusötesi şirketler onların sınır aşan faaliyetlerini avantaja dönüştürebilmektedir ve tıpkı eski kovboy filmlerinde olduğu gibi şerif haydutunu ancak kasaba sınırına kadar kovalayabilmekte ve haydut sınırı geçince artık güvende olduğunu bilmektedir.²³

Yasal sorumluluk başlıklı sekizinci maddede taraf devletler için iş dünyası ile bağlantılı insan hakları ihlalleri hakkında ulusal hukuklarında kapsamlı ve uygun bir yasal sorumluluk sistemi düzenlemeleri zorunlu kılınmıştır. Yargı yetkisi (*Adjudicative Jurisdiction*) başlıklı dokuzuncu maddede iş dünyası ile bağlantılı insan hakları ihlalleri mağdurları lehine önemli düzenlemelerin yer aldığı görülmektedir. Zira iş faaliyetleri kapsamında insan hakları ihlaline sebebiyet verdiği iddia edilen tüzel kişiler veya gerçek kişiler hakkında yargılama yapabilecek olan birden fazla yetkili mahkeme tanınmıştır. Buna göre mağdurlar, ihlalin meydana geldiği, ihlale sebep olan fiilin veya ihmalin işlendiği yahut bu ihlale sebebiyet verdiği iddia edilen tüzel kişilerin veya gerçek kişilerin ikamet ettiği devletin mahkemelerine gidebilirler. Hatta maddenin dördüncü ve beşinci fıkralarında kapsam daha da genişletilmiştir. Buna göre ihlale sebebiyet verdiği iddia edilen tüzel kişilerin veya gerçek kişilerin ikamet etmediği

21 Maysa Zorob, 'Victims' Rights under the Second Revised Draft Treaty on Business & Human Rights' (*Business & Human Rights Resource Centre*, 10 Sep 2020) <<https://www.business-humanrights.org/en/blog/victims-rights-under-the-second-revised-draft-treaty-on-business-human-rights/>> Erişim Tarihi 10.03.2021.

22 ibid.

23 Joseph E. Stiglitz, 'Regulating Multinational Corporations: Towards Principles of Cross-Border Legal Frameworks in a Globalized World Balancing Rights with Responsibilities' (2007) 23(3) *American University International Law Review* 451, 480.

devletin mahkemelerinin dahi belirli koşullar gerçekleştiğinde mağdurların açtığı davalar üzerinde yargı yetkisine sahip olacakları belirtilmiştir.

Takip eden hükümlerde zanaşımı, uygulanacak hukuk, karşılıklı hukuki yardım ve uluslararası adli iş birliğine ilişkin düzenlemelere yer verilmiştir. Uluslararası hukuk ilkeleri ve uluslararası hukuk belgeleri ile uyumluluk başlıklı on dördüncü maddenin beşinci fıkrasına özellikle değinilmelidir. Zira bu fıkrada, devletlerin taraf olduğu mevcut ticaret ve yatırım anlaşmalarının, onların bu yeni hukuken bağlayıcı belgeden veya diğer insan hakları andlaşmalarından doğan insan haklarına ilişkin yükümlülüklerine uygun olarak yorumlanması ve uygulanması gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca devletlerin yeni imzalayacakları ticaret ve yatırım anlaşmalarının da onların insan hakları yükümlülükleri ile uyumlu olması lüzumuna dikkat çekilmiştir. Metinde üçüncü bölümde ise “kurumsal düzenlemeler”, “uygulama”, “protokollerle ilişki”, “uyuşmazlıkların çözümü”, “imzalama, onaylama, kabul etme, uygun bulma ve katılma”, “yürürlüğe giriş”, “değişiklikler”, “çekinceler”, “fesih” ve son olarak “depo makamı ve diller” başlıkları altında düzenlemelere yer verilmiştir.

İş dünyası ve insan haklarına ilişkin bağlayıcı andlaşmaya dair hazırlık süreci halen devam etmektedir. İkinci kez gözden geçirilmiş taslak metinde de halen eksiklikler olduğu ve metnin çeşitli yerlerinde düzeltmelere ihtiyaç duyulduğu belirtilmektedir.²⁴ Bu bağlamda, andlaşmanın nihai içeriğini, ne zaman yürürlüğe gireceğini ve hangi devletler tarafından imzalanacağını zaman gösterecektir.

Bibliyografya/Bibliography

- Bernaz N, ‘Conceptualizing Corporate Accountability in International Law: Models for a Business and Human Rights Treaty’ (2021) 22(1) Human Rights Review 45-64.
- Boyar O, ‘Devletin Pozitif Yükümlülükleri ve Dolaylı Yatay Etki’ in Sibel İnceoğlu (ed), *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Kapsamında Bir İnceleme* (Beta 2013).
- Deva S, ‘From ‘Business or Human Rights’ to ‘Business and Human Rights’: What Next?’ in Surya Deva and David Birchall (eds), *Research Handbook on Human Rights and Business* (Edward Elgar Publishing 2020).
- Deva S, ‘BHR Symposium: The Business and Human Rights Treaty in 2020–The Draft is “Negotiation-Ready”, but are States Ready?’ (*OpinioJuris*, 08.09.2020) <<http://opiniojuris.org/2020/09/08/bhr-symposium-the-business-and-human-rights-treaty-in-2020-the-draft-is-negotiation-ready-but-are-states-ready/>> Erişim tarihi 07.03.2021.
- Karagedik B, *Uluslararası Yatırım Hukukunda Yatırımcının İnsan Hakları Yükümlülüğü* (Galatasaray Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020) <<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>> Erişim Tarihi 07.03.2021.

24 ‘The African Coalition for Corporate Accountability’s written submission on the Second Draft Treaty’ (*African Coalition for Corporate Accountability*, 4 November 2020) <<https://www.accahumanrights.org/en/news/301-second-draft-treaty-on-business-and-human-rights>> Erişim Tarihi 10.03.2021.

- Krajewski M, 'A Nightmare or a Noble Dream? Establishing Investor Obligations Through Treaty-Making and Treaty-Application' (2020) 5(1) Business and Human Rights Journal 105-129.
- "Open-ended intergovernmental working group on transnational corporations and other business enterprises with respect to human rights" (*ohchr.org*) <<https://www.ohchr.org/en/hrbodies/hrc/wgtranscorp/pages/igwgontnc.aspx>> Erişim Tarihi 07.03.2021.
- Open-ended Intergovernmental Working Group on transnational corporations and other business enterprises with respect to human rights, Elements for a Draft Legally Binding Instrument on transnational corporations and other business enterprises with respect to human rights (2017) Chairmanship of the OEIGWG established by HRC Res. A/HRC/ RES/26/9 <https://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/WGTransCorp/Session3/LegallyBindingInstrumentTNCs_OBEs.pdf> Erişim Tarihi 07.03.2021.
- Open-ended intergovernmental working group on transnational corporations and other business enterprises with respect human rights, Zero Draft legally binding instrument to regulate, in international human rights law, the activities of transnational corporations and other business enterprises (2018) <<https://www.ohchr.org/documents/hrbodies/hrcouncil/wgtranscorp/session3/draftlbi.pdf>> Erişim Tarihi 07.03.2021.
- Open-ended intergovernmental working group on transnational corporations and other business enterprises with respect human rights, Revised Draft legally binding instrument to regulate, in international human rights law, the activities of transnational corporations and other business enterprises (2019) <https://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/WGTransCorp/OEIGWG_RevisedDraft_LBI.pdf> Erişim Tarihi 07.03.2021.
- Open-ended intergovernmental working group on transnational corporations and other business enterprises with respect human rights, Second Revised Draft legally binding instrument to regulate, in international human rights law, the activities of transnational corporations and other business enterprises (2020) <https://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/WGTransCorp/Session6/OEIGWG_Chair-Rapporteur_second_revised_draft_LBI_on_TNCs_and_OBEs_with_respect_to_Human_Rights.pdf> Erişim Tarihi 24.03.2021.
- Stiglitz J E, 'Regulating Multinational Corporations: Towards Principles of Cross-Border Legal Frameworks in a Globalized World Balancing Rights with Responsibilities' (2007) 23(3) American University International Law Review 451-558.
- 'The African Coalition for Corporate Accountability's written submission on the Second Draft Treaty' (*African Coalition for Corporate Accountability*, 4 November 2020) <<https://www.accahumanrights.org/en/news/301-second-draft-treaty-on-business-and-human-rights>> Erişim Tarihi 10.03.2021.
- United Nations (2011) UN Guiding Principles on Business and Human Rights Implementing the United Nations: "Protect, Respect and Remedy" Framework, HR/PUB/11/04.
- UNGA, Human Rights Council, 'Elaboration of an International Legally Binding Instrument on Transnational Corporations and Other Business Enterprises with Respect to Human Rights' (2014) A/HRC/RES/26/9.
- UNGA, 'The Report of the Working Group on the Issue of Human Rights and Transnational Corporations and Other Business Enterprises' (2018) A/73/163.
- Zorob M, 'Victims' Rights under the Second Revised Draft Treaty on Business & Human Rights' (*Business & Human Rights Resource Centre*, 10 Sep 2020) <<https://www.business-humanrights.org/en/blog/victims-rights-under-the-second-revised-draft-treaty-on-business-human-rights/>> Erişim Tarihi 10.03.2021.

